

Ishak ALEŠEVIĆ

ISKUSTVO MUSLIMANA U EVROPSKIM ZEMLJAMA*

Sažetak

Autor je imam koji služi jednu zajednicu Muslimana Bošnjaka u Njemačkoj (Mannheim) i aktivno je uključen u medureligijski dijalog u zemlji gostoprimstva. U uvodu kratko prikazuje povijest odnosa muslimana i kršćana, zatim ističe kako je prva generacija radnika iz muslimanskih zemalja u europskim državama od sredine šezdesetih godina prošlog stoljeća uživala u mogućnosti dobre zarade i konzumiranja mnogo toga što im je bilo nedostupno u vlastitoj zemlji. Druga generacija je naučila jezik, integrirala se i dublje doživljava potrebu vlastite religioznosti u novoj sredini. Pri tome kršćani i muslimani znaju jedni o drugima više iz knjiga nego iz osobnih kontakata a takve informacije često su jednostrane i tendenciozne. Muslimani u europskim zemljama se organiziraju zahvaljujući svojim imamima te molitvenim i kulturnim prostorima i služeći se teološkim načelom idtihada ili fleksibilnosti u primjeni šerijatskih propisa uz nastojanje da se temeljno ne gubi. Očekuju više razumijevanja za posebnost svoje ishrane, za slobodnu opciju djevojaka i žena glede pokrivanja glave u školama i javnim ustanovama, za otvaranje molitvenih prostorija, za islamski vjeronauk u državnim osnovnim i srednjim školama. Ističe kako muslimani u europskim zemljama otvaraju uz to svoje domove za odgoj zapuštene mladeži, centre za liječenje ovisnika, a željeli bi lakši pristup svojim vjernicima u bolnicama i zatvorima. Prihvaća novu sliku svjetskog islama i određene prigovore koje upućuje Hans Küng u svojoj knjizi Der Islam. Geschichte, Gegenwart, Zukunft i smatra da je vjera u jednoga Boga dovoljno važna kršćanima i muslimanima za istinski dijalog i međusobno povjerenje.

I.

Kontakti muslimanskog Istoka i kršćanskog Zapada stari su gotovo koliko i pojava Muhammeda a. s. i prve medinske zajednice. Oni su neka-

* Predavanje održano na kolokviju *Religijske zajednice u BiH i sekularno društvo* na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji 27. studenoga 2004. Tekst nije lektoriran prema pravopisu hrvatskoga jezika, samo je korigiran. Sažetke je napisao dr. Mato Zovkić. - *Napomena urednika.*

da bili u znaku sukobljavanja i ratnih konfrontiranja, kakvi su bili na primjer osvajanje Španije i Sicilije, te potom križarski pohodi na islamsko sredozemlje i u Palestinu. Potom su to u mirnim razdobljima trgovački i diplomatski dodiri sa finom distancom kakve imamo iz vremena fatimijskog Egipta i Andaluzije. Moćnije i značajno kvalitetnije otvaranje jednih prema drugima bilježimo od šesnaestog stoljeća na ovamo. U evropskoj leksici imamo tragove uticaja Istoka, a na Istoku se pojavljuju i prvi prevodi sa evropskih jezika.¹

Uistinu, *veliku i moćnu promjenu* na relaciji Istok i Zapad donio je *dvadeseti vijek*. Dva svjetska rata i moćan industrijski zamah u Evropi i Americi, sa potrebom za brojnom, svježom i jeftinom radnom snagom, doveli su milionsku masu radnika, a među njima najviše muslimana iz Sjeverne Afrike, Bliskog Istoka, Azije, te iz Sredozemlja i sa Balkana. *Azijski, pa potom afrički muslimani čine prevagu* u ukupnom broju muslimanske populacije.²

Po nama, *osnovnu karakteristiku* susreta Istoka i Zapada u evropskom prostoru čine:

- Značajan, *do sada najveći broj muslimana* u zemljama Evrope.³
- *Odnosi Istok Zapad* odvijaju se *na razini suodnošenja slobodnih građana* u duhu poštivanja prava i sloboda zajamčenih ustavima i demokratskom tradicijom.
- U znaku su *bliskih kontakata i saradnje* u životnom i radnom prostoru.

Prva generacija doseljenika doživjela je Evropu kao prostor u kojem se pružaju mogućnosti za: Mnogo raditi, solidno zaraditi, pristojno živjeti i mnogo trošiti i konzumirati.

Pružene šanse i darovana sloboda, za jedno vrijeme, ovoj generaciji potisnula je duhovne potrebe i stremljenja. Činilo im se neobično privlačnim imati mogućnost zaraditi i potom u kasne popodneve, i u dane vikenda konzumirati mnogo toga do skora nedostižnog u zemlji siromaštva otkuda su stigli na Zapad.

¹ Detaljnije kod: Annemarie SCHIMMEL, *West-Östliche Annäherungen. Europa in der Begegnung mit der islamischen Welt*, Stuttgart - Berlin - Köln 1995.

² Muhammed Alim ABDULLAH, *Was will der Islam Deutschland?*, Gütersloh 1993. Od ukupnog broja muslimana u Njemačkoj na Turke otpada 80,25 procenata, dok na muslimane drugih etničkih grupa otpada 16,85 procenata. Njemački muslimani čine 2,90 procenata u ukupnom broju muslimana u Njemačkoj.

³ U Evropi danas živi više od 30 miliona muslimana. Od ovog broja nešto manje od polovine živi u zemljama Zapadne Evrope. U Francuskoj 4 miliona, u Njemačkoj 3,955.000, u Velikoj Britaniji 2,500.000. Prema: *Atlas islamskog svijeta*, Udruženja Ilmije u BiH, Sarajevo 2004., str. 809.

Kočnice prema zabranjenom kod većine popuštaju. Neki od njih po prvi put kockaju, posjećuju bordele, piju alkohol, kušaju drogu, ali, oni također uživaju i u po vjeri pohvaljenom i dozvoljenom. Uživaju u prostраним stanovima dobro namještenim, u luksuznim automobilima, lijepo su odjeveni, ugodno se družе, zabavljaju i rekreiraju, ali se i obrazuju i stručno osposobljavaju.

Medutim, *druga i treća generacija* već osjeća zamor od potrošačko-konzumnog svijeta udovoljavanja potrebama tijela i strasti. Oni traže od života više i iznad pukog, trivijalnog života bez višeg smisla i visokih ciljeva. Uz to, ova generacija donosi veći stepen bliskosti sa inovjernim. Oni vladaju jezikom, posjeduju znanja iz povijesti i kulture Zapadnjaka, imaju bliske prijatelje među domaćim stanovnicima, svojim obrazovanjem postupno se penju na društvenoj stratumskoj ljestvici.

Dok *prvu generaciju* karakterizira vanjska prilagodba na prostor i društvenu sredinu, *drugu generaciju* karakterizira integracija, a ona je prvenstveno unutrašnja prilagodba na sredinu.

Prva je generacija živjela život ovdje i tamo, u Evropi i u svom dalekom zavičaju, pa su bitisali na način, kako to lijepo jedan bosanski pisac u egzilu reče: "Ovdje me nema a tamo nisam!" *Druga* je generacija odlučna za stalno ostati u prostoru Zapada i živjeti život u svim njegovim dimenzijama i ponoći.

Karaktertiska religioznosti prve doseljeničke generacije u periodu od sredine 60-ih do sredine 70-ih godina jest pritaјena, prikrivena religioznost i manifestni hedonizam. Sve religijsko koje su doseljeni muslimani na Zapad ponijeli brzo se je povuklo sa pucanjem plemenskih, rodovsko-familijarnih veza i folklorne običajnosti, koji su ove ljude stoljećima držali na okupu u svome plemenu i svojoj vjeri. Padom tradicionalnog sada je religioznosti bio potreban nov podsticaj koji bi je ponovo razbudio.

Obrednost se držala u krugu porodice, i po dolasku na Zapad, kao i u tek ponegdje pripravljenim mesdžidima, ali mnogo manje intenzivno nego li prije dolaska na Zapad.

Prvi val doseljenika u znaku je *šoka pri susretu sa tuđim i drugačijim*. Prvih deset godina bili su desetljeće opreznog međusobnog ispitivanja i promatranja. Cio jedan posve drugačiji svijet orijenta odjedanput se uselio u ulice, dvorišta i haustore, metroe, autobuse i šetališta industrijskih centara Evrope. To nije isto što i distancirani odnos nadređenosti i podčinjenosti kakav je vladao u kolonijalističkom periodu Istoka i Zapada. Sada isti radni i životni prostor ravnopravno dijele domaći i doseljeni ljudi. Valjalo se na ovo Evropljanima navići.

S druge strane doseljenici su se susreli sa svijetom premoćnoga Zapada koji je na svijesti o svojoj moći pomno i dugo gradio odnos do drugih svjetova i kultura, mjereći sve sa visine svoga svjetskog položaja, što je od novoga vijeka na ovamo ostalo u praksi i teoriji nepromijenjeno. Ovo ih je, uz spoznaju da su doseljenici u pukoj potrebi za raditi za sebe i one druge, kojima od zarade valja odvajati i slati kako bi preživljavali, vrlo brzo dovodilo do svijesti da su unatoč jednakim pravima i slobodi, jedni u inferiornijem a drugi u superiornijem položaju, gledano kroz osjećanja sociopsihološki.

Dalje, veliku poteškoću čini nizak stepen obrazovanosti i stručne osposobljenosti doseljeničke populacije. Samo mali broj je onih koji su prethodno obrazovani, ili su na Zapad došli u potrebi za daljnjim stručnim usavršavanjem.

Potom, doseljenici su najčešće iz zemalja u kojima nema demokratske tradicije zapadnog tipa, u kojima vladaju ekonomske krize i politički nemiri usljed čega se čeznutljivo javlja želja za napuštanjem zemlje, posebno kod mladih. Po dolasku u evropski prostor ne čine se dovoljni napori prema doseljenicima na planu informisanja i upoznavanja sa pravima, dužnostima i obavezama građana, kao i sa kulturom rada, života, ponašanja.

I domaći kao i strani građani *premalo znaju* o kulturi i religiji jednih i drugih. Rijetki su među doseljenicima oni što su iz mješovitih sredina i tradicije multikulturalnosti. Kršćani nedovoljno poznaju muslimane. Muslimani nedovoljno poznaju kršćane. Znanja jednih o drugima nisu izrasla iz međusobnih kontakata nego iz, često jednostrano i tendenciozno, teorijskog predstavljanja o islamu i kršćanstvu i njihovim sljedbenicima.

II.

Zapad je uistinu zatečen i iznenaden snagom re-islamizacije kod druge doseljeničke generacije kojoj se pridružila i prva generacija, njihovih očeva i majki u već poodmaklim pedesetim godinama.

Impuls ka zaokretu prema islamu potrebno je potražiti u:

- opštoj klimi snažnog povratka mladih prema religiji na Zapadu, što je uticalo i na povratak muslimana islamu;
- na svjetskoj sceni, od sedamdesetih godina prošlog stoljeća na ovamo neprekidno teče, negdje snažnije, a negdje manje moćno re-islamizacija, čiji se odjeci osjećaju i prema Evropi;
- sloboda da se nesmetano religijske potrebe kroz učenja i obrede izvršavaju, pogoduju većoj religioznosti;

- solidne prostorne mogućnosti i stručan imamski kadar;⁴
- pojačan rad medija za islam kao što su: televizija, radio, islamska literatura, izdavačke kuće, knjiški sajmovi i prezentacije izdanja, diskete, video i audio kasete, novine i časopisi, islam na internet stranicama;
- od nedavno, kroz prezentaciju u javnim pisanim i elektronskim medijima, stavljanje islama i muslimana u svjetsku medijsku pozornost čime je islam smješten sa periferije u centar interesovanja, kako kod kršćanske, tako i islamske javnosti.

Osnovnu karakteristiku savremenog islamskog preporoda na Zapadu čini:

- oslon na reformističke ideje islamskog pokreta od 19. stoljeća na ovamo, što ukazuje na idejni kontinuitet: Vjerovanje i isl. življenje;
- naglašena praktična religioznost u obrednom, kao i u pogledu striktnijeg pridržavanja šeriatskih naredbi i klonjenje od zabrana;
- naglašeniji racionalizam i intelektualizam nego li osjećajnost i iracionalnost.

Na individualnom planu to je vidljivo kao pojačana pobožnost i veća islamska moralnost. Šire, to je uočljivo vraćanje bračne i familijarne kohezije uz ozivljavanje familijarne religioznosti kao centra očuvanja i transmissionog prenosa religijsko-kulturnog sadržaja na potomstvo. U istom smjeru je i pojačana vezanost za lokalnu zajednicu i duhovno vodstvo džemata. Prema široj društvenoj zajednici to je iznalaženje mogućnosti za zadovoljenje vjerskih potreba muslimana za njihov svakodnevni život što se pokazuje kao niz zahtjeva prema društvu i državi, što je u skladu sa povećanjem spektra religijskih potreba s jedne, i boljim upoznavanjem sa zakonskim mogućnostima korištenje vjerskih prava i sloboda u modernom društvu.

III.

Spektar struja raširen islamskim svijetom, u svojoj koloritosti prelio se i na Zapad. Zapravo informatička revolucija u posljednjih dvadeset godina učinila je svaku pojavu na bilo kojem dijelu svijeta lahko mogućom jer je istovremeno dostupna svim ljudima u svijetu bez kvalitetne mogućnosti selektiranja. Ovome dakako pogoduje odsustvo vrhovnog duhovnog

⁴ Prema podacima sa početka 2002. god. u Njemačkoj je bilo: 2.204 mesdzida i 70 klasično izgrađenih džamija (prema int.: www.mdr.de).

vodstva okruženo islamskim ekspertima, na svjetskom nivou i potom i status islama kao nečeg što je trpeće, jedva podnošljivo ili pak poluilegalno u društvenoj stvarnosti većine zemalja izvan islamskog svijeta.

U rasponu onih što bi da mijenjaju svijet, na jednom polu, do onih koji se isključuju iz svijeta ponirući u dubine svojih duša, na drugom polu smješteno je sve islamsko danas.⁵ Za sve skupa jedno je zajedničko visok stepen dinamičnosti i moćan prodor u temelje islama u današnjem hodu muslimanskog svijeta.

Umjereni modernizam, ovako bi se mogao ocijeniti sveukupni islamski korpus na Zapadu, njegov najmoćniji tok.

Racionalni pristup u promišljanju islama i islamskoj praksi.

Srednji put što je temeljno obilježje islama iznalazi svoj definitivan izraz u evropskoj stvarnosti koja im omogućuje veću slobodu i dostojanstvo na čemu su zahvalni i istovremeno obavezni spram očuvanja svih kvalitetnih dostignuća. Oni su i aktivni sudionici u borbi za suzbijanje svih zala koje podrivaju Zapad, čime su uključeni u svijet humanista različitih nacija i vjera, gdje posredno, kroz dobro djelo, pozitivan čin vrše prezentaciju islamske pripadnici u smislu korisnih članova društva.

Idejom *idtihada*, tj. primjene islama u specifičnim uvjetima neislamske sredine, pokazuju visok stepen fleksibilnosti u primjeni šeriata, uz oprez da se temeljno ne gubi, kako bi se u svim prostorima moglo živjeti sa svojom vjerom i za svoju vjeru, a da se uz to ostvaruje život dostojan čovjeka.

Priznajući i prihvatajući niz pozitivnih tekovina Zapada i usvajajući ih kao vlastite svoje vrijednosti, a uz to ostajući uz svoju vjeru i za svoju vjeru, moderan mlad čovjek musliman slika sam svoju sliku u stvarnosti, onu koju Zapad nije priželjkivao, a niti poznavao. Kombinacija islama sa modernom državom, sa društvom u kojem žive proklamirane slobode i prava građana, sa visoko razvijenom naukom i moćnim tehničko-tehno-
loškim zamahom, pokazala se i mogućnom i po društvo korisnom.

IV

Dalje, *niz zahtjeva* upućenih od strane muslimana upućuju na to da je islam ne samo živ među njegovim sljedbenicima, nego i da su muslimani osjetljivi na sve one tačke koje ga čine neprimjenljivim. Obzirom na specifičnost islama s jedne strane, kao i to da je na Zapadu prisustvo mus-

⁵ Ermin SINANOVIĆ, "Društveno-politička strujanja u modernom islamskom svijetu", u: *Atlas islamskog svijeta*, str. 772-778.

limana od skora, od prije četiri desetljeća na ovamo, traženja su razumna i opravdana jer su izazvana samom potrebom vjernika da uspostave ustanove svoje vjere - ili udovolje strogim propisima.

Zahtjevi se mogu grupirati kao:

- zahtjevi *svakodnevnog života muslimana*;
- zahtjevi *u pogledu odgoja i obrazovanja u vjeri*;
- zahtjevi *za očuvanje porodice i morala*.

Ne samo u doba kurban-bajrama kada odraslu, zdravu i krupnu stoku muslimani prinose kao žrtvu čije se usmrćenje vrši na strogo propisan način klanjem nožem uz spomen imena Božijega, nego je potreba za primjenom ovoga propisa trajna u pogledu mesa. U nekim zemljama uspostavljene su islamske mesnice, a u drugim dok se stvari ne primijene iznaden je kompromis koji zadovoljava na način da se jedan dio stoke usmrćuje na po islamu određen način uz certifikat kojim se to i potvrđuje.

U radničkim i školskim kuhinjama, u dječijim vrtićima, kantinama, dačkim domovima i studentskim domovima, u bolnicama i zatvorima, kao i na putovanjima autobuskim, željezničkim saobraćajem, brodovima i avionima kao i u hotelima, ukoliko musliman to traži obezbijedena je po islamu dozvoljena hrana, a sve češće se natpisima i simbolima skreće pažnja u ovom pogledu kako bi konzumenti bili zadovoljni i sigurni. U krajnjim slučajevima konzumiranje dijetalne prehrane nadomjesti nedostatak muslimanske kuhinje. Slično je i kod konzumacije pića. U svakodnevnici u posjetama i proslavama, u mješovitim brakovima, međusobno se konzumiraju jelo i piće u jednih i drugih uz podrazumijevajuće uvažavanje obostrano.

U okviru opštih prava smještena su i prava muslimana koji se odijevaju i na folkloran i na islamski način u što spadaju pokrivanje glave šalom i pokrivanje tijela komotnom i neprozirnom odjećom. Reakcija prema nošenju šala u školama od strane učenica i profesorica, kao i u javnim službama, više je podizanje medijske pozornosti u jednoj neutralnoj državi⁶ od strane medija i uticajnih pojedinaca nego što je to uistinu problem. Najčešće se kod uposlenja ovo pitanje postavlja kao privatni odnos poslodavac i uposlenik. Nekima djevojka sa maramom ne smeta, dok drugi takvu ne žele uposliti. Pravo poslodavca kod primanja u rad daleko je iznad pravca onoga ko je u prilici da traži posao. Neke muslimanke insistiraju dosljedno na nošenju marame dok druge kombinuju odlažući maramu na rad-

⁶ Slučaj nastavnice gosp. Ludin u Njemačkoj koja je odbila da skine maramu u školi zbog čega je uputila Vrhovnom sudu Njemačke tužbu, kao i slučaj skidanja marama na ulazima u francuske osnovne i srednje škole kada se veliki broj učenica nemuslimanki solidarisao sa muslimanskim koleginicama.

nom mjestu i ponovno je stavljaju po završetku radnom vremena. Mali broj osoba koje nose maramu ne smeta da se ovom pitanju da puna važnost.

U pogledu obezbjeđenja prostora za svakodnevno obavljanje molitvi i petkom posebno kada je džuma-namaz, iznalaze se razne mogućnosti kao što su polusatna radna pauza za jelo i odmor kada poneko od muslimana i namaz obavlja. U mnogim preduzećima nadena su zadovoljavajuća rješenja u nekoj slobodnoj sobi sa čistim pripravljenim tepihom. U suprotnom, nije dozvoljeno na štetu rada i radne discipline vršiti molitve, niti vjeru činiti odveć krutom, sa neumoljivo tvrdim pravilima kako to često u svojim pisanjima podcrtava svjetski priznat islamski autoritet šejh Qardawi.⁷

Oglašavanje glasa mujezina sa munara otvoreno je pitanje na koje se čeka na odgovor. Za sada sa većine munara ne čuje se glas mujezina.

Muslimani sve češće iznose svoje zahtjeve i u pogledu odgojnih i obrazovnih ustanova. Dječija obdaništa i predškolske ustanove u vlasništvu islamske zajednice još uvijek su samo na liniji iznalaženja mogućnosti i planiranja. Islamska zajednica za sada raspolaže molitvenim prostorima i prostorima za vjersko poučavanje. Tu su još i prostori za druženje i rekreiranje kao što su kafesajdžinica sa priručnom bibliotekom. Međutim raste potreba i za vlastitim dječijim vrtićima i obdaništima, za što su potrebni dobri prostorni uvjeti i stručan odgojni kadar, a za što u ovom trenutku Islamska zajednica nema mogućnosti.

Čine se potpuno opravdanim napori islamske zajednice da svojim uslugama pokrije sva područja u kojima može biti od koristi po odgoj kao što su to domovi za odgojno zapuštenu mladež, centri za liječenje ovisnika o drogi i alkoholu, bolnice, zatvori, te domovi za ostarjele osobe što se i kod muslimana koji opravdano nisu u mogućnosti smjestiti ostarjele roditelje u kugu porodice sve češće dešava. U nemogućnosti da posjeduju vlastite usko-specijalizirane kadrove, priključuju se kao volonterski pomoćnici, nerijetko zatraženi od strane onih koji organiziraju i izvode vjerski i odgojno-obrazovni rad, ili su traženi od samih vjernika koji su u potrebi za kontaktom, utjehom, savjetom.

Muslimani, posebno druge generacije na Zapadu, uviđaju da nisu imuni na slabosti koje pogodaju društvo čiji su sastavni dio. Raste svijest, što potvrđuje nizom primjera pozitivna praksa da je nužno i posve opravdano jedinstveno nastupiti naspram društvenih slabosti i problema i usmjerenom zajedničkom akcijom djelovati. Društvena zajednica sa simpatijom i podrškom prati nastojanja i Islamske zajednice, posebno kod odgojno zapuštenih, kada i ona ima udjela u učešću na odgoj mladih i njihovo preusmjerenje.

---

⁷ Jusuf el KARDAVI, *Fikh muslimanskih manjina. Kako biti musliman na Zapadu*, Libris, Sarajevo 2004.

Takoder kod miješanja mladih, slobodnih izlazaka i zabava postoje problemi koje jedni rješavaju izolacijom mladih i potenciranjem ranih stupanja u brak iz istog vjerskog i etničkog kruga. Drugi to čine otvaranjem paralelnih centara za druženje i zabavu mladih klubovi, kafei, diskoteke, u cilju očuvanja kulture i nacije.

Isto susrećemo i kod kršćanskih manjina, gdje se nemješovitim brakovima želi sačuvati vlastiti identitet i obezbijediti prijenos kulturnih sadržaja na mlade.

Već rano je ustanovljeno da obuhvatom od približno 15 procenata obuhvaćenih religijskim odgojem kroz vjerske ustanove i džamije, ne postiže se dovoljno velik učinak, kao što bi to bilo kroz djelovanje religijske nastave u osnovnim i srednjim školama, gdje je školovanje zakonom obavezujuće. Čine se naponi sa obje strane da nastava islamskog vjeronauka u svim zemljama Evrope dode pod školski krov. U posljednje vrijeme na svim nivoima postoji usaglašenost o tome da se vjerski kadar formira na univerzitetima, profiliran tako da je stručno kvalifikovan i sa jedinstvenim nastavnim planom. Za sada u raznim državama i pokrajinama izvodi se kao modelprojekt nastava po standardima države domaćina, gdje se temeljno-religijsko i praktično ipak odvija u vjerskim ustanovama, dok se na nastavi insistira na religiji kao kulturološki neutralan pristup, te na etici međuvjerskog suodnošenja.⁸

V.

Analizirajući najdominantnije strukturne elemente različitih paradigmi islamske civilizacije Hans Küng⁹ prati to u vremenu od 661. godine pa do početka 21. stoljeća. Primjerice, u 19. stoljeću to je vidljivo kao sučeljavanje: Modernisti - Tradicionalisti; Konzervativizam - Sekularizam, a u 21. stoljeću okomicu će među muslimanima činiti: Prava čovjeka. - Islamizam. - Islamska demokratija. - Ženska prava, i - Prava manjina.

Dakle, islam je dužan dati svoje odgovore i ponuditi rješenja uz pitanja koja su mu sa Zapada upućena. Sa ovim on izlazi iz sjenke. Otuda i toliko kontroverzi i podjela. Islam ima snage da odgovori izazovima modernog svijeta kao i ovdje na Zapadu gdje je u manjini njegovo sljedbeništvo i gdje su muslimani tek nešto manje od četiri desetljeća značajnije

⁸ Ursula SPULER-STEGEMANN, *Muslimen in Deutschland. Informationen und Klärungen*, Herder, Spektrum, Freiburg 2002.

⁹ Hans KÜNG, *Der Islam. Geschichte, Gegenwart, Zukunft*, Piper, München - Zürich 2004.

prisutni. Oni su prirodno opterećeni nizom unutarnjih poteškoća vezanih uz procese: Prilagodba vanjska i unutarnja; procesi usvajanja novih kulturnih obrazaca uz napuštanje dijela naslijeđa, do procesa integracije u zapadno društvo. Ovome se nadodala medijska kampanja koja teži da svakog od muslimana smješta u fahove i od ranije već pripremljene. Na primjer: Jedini se izraz "islamist" i "terorist". Umjereniji će reći u gradaciji: "Islamist", "militantni islamist", "terorist". U osnovi svega ovoga leži fundamentalizam, a njegova karakteristika prema Martinu Forstneru¹⁰ je: "Dinamičnost fundamentalizma i njegova orijentiranost ka budućnosti!", do izraza kod nekih kao: "Religijom legitimiran terorizam?!" Za ogromnu većinu "normalnih" cinici vele "spavači".

Pa ipak, unatoč pritisku medija, kojima je cilj:

Kod muslimana izazvati kao trajno osjećanje osjećaj manje vrijednosti, ili pak nesigurnosti i nepovjerenja, kako jednih u druge, tako i u sam izvor vjere Kur'an i Sunnet. Kod muslimanske većine ništa se posebno nije dogodilo. Prije bi se moglo reći da je izazvalo osjećaje nelagode i čuđenja.

Sa istim osjećanjem susrela se i Karen Armstrong "U bici za Boga"¹¹ gdje sa otvorenošću i velikom zapitanošću komentira fundamentalizam kod kršćana, Jevreja i muslimana. Više nego očita je zabluda na kojoj svaki od fundamentalizama insistira a ta je samoljublje, isključivost, nemogućnost da se bitni problemi uoče i da ih se rješava, sataniziranje drugih i drugačijeg.

U svijetu u kome je govor o *Bogu utihnuo*, ili je *Božansko skriveno*, ili je pak *Božansko iskrivljeno i pretočeno u svoju suprotnost*, u svijetu u kojem je čovjek *lišen sjećanja na Boga i Njegove Milosti*, gdje postoji *trka za "izgubljenim vremenom" koje se ne da sustići*, gdje se radi, zaraduje i gomila a da se tome ne vidi stvarna svrha i cilj, u svijetu u kojem je čovjek sve manje u svojoj porodici a da ne zna zašto, u svijetu u kojem su ljudi tužni, nezadovoljni i nenasmijani a da nisu kadri naći odgovora na to, ...potrebno je čovjeka uputiti ka Bogu: Ovdje svi iskreno vjerujući imaju šanse.

Jedna pobuna duha kod mladih jednako kršćana i muslimana čini da sve više i sve češće jedni s drugima idu ruku pod ruku, i sve su češće jedni za druge. Jedan prepoznatljiv i jednako razumljiv govor potrebe vjere teče. Neka Decartovo "dubito ut intelligam", "Sumnjam pa ću saznati!" ostane poklonjeno nauci i dalje. Osjeća se nasušna potreba za: "credo ut intelligam!" "Vjerujem, kako bih spoznao!"

¹⁰ Izraze "Fundamentalizam", "Tradicionalizam" vidjeti kod: Martin FORSTNER, *Die Muslimbrüder*, CIBEDO, T. 1/24, 1983.. str. 4.

¹¹ Karen ARMSTRONG, *Im Kampf für Gott. Fundamentalismus in Christentum, Judentum und Islam*, Seidler, München 2004.

Jedan moćan svijet mladosti, inteligencije i Crkva drugačije poimaju i čovjeka, i probleme društva, pa i muslimansku manjinu. Gradi se jedna nova ekumena, jedna kuća sa više krovova pod koje svaka od njih sabire svoje odlutale, a već umorne sinove "što mrtvi bijahu, pa oživješe!"

H. Küng svoju knjigu kritičnog pristupa islamu¹² posvećuje:

"Mojim muslimanskim prijateljima u cijelom svijetu", i kaže da: "Nema slobode nacijama bez slobode religijama! Nema slobode religija bez dijaloga među religijama! A nema dijaloga među religijama bez ispitivanja i poniranja u temelje u religijama!"

I na koncu:

Zašto se na Zapadu islam doživljava kao onaj koji iritira? Odgovor valja potražiti u samoj njegovoj biti a to je da on neprestano i samoga sebe i ostale autentične tradicije podsjeća i vuče ka slobodi da se duh oslobodi za povrat Apsolutnom i da se ponovno izgradi unutarnje središte. Istina o Jedinome, Živome Bogu jednako je zajednička i u Bibliji i u Kur'anu¹³ nužno ju je ponovno prizvati u stvarnost. Sufi kod Seyyed Hossein Nasra¹⁴ će povrijeđen uzviknuti: "Nisam ja taj koji je napustio svijet, nego obrnuto: Svijet je taj koji je napustio mene!"

Mannheim, 22. novembar 2004.

10. šawal, hidžretske, 1425.

EXPERIENCE OF MUSLIMS LIVING IN EUROPEAN COUNTRIES

Summary

The author is a Bosnian imam serving a community of Bosnian Muslims in Germany (Mannheim) and taking active part in inter-religious dialogue of the country which hosts them. In his introduction he briefly depicts the history of violent and tolerant relations between Muslims and Christians, then presents the first generation Muslim workers in European countries from mid sixties of the

¹² Hans KÜNG, *nav. djelo*, u uvodu.

¹³ U prve tri od Deset Božijih zapovijedi stoji: "Ja sam Gospod Bog tvoj. Nema drugih bogova uz Mene i drugom bogu ne smiješ se klanjati!", kao i dalje da se kloni idolo-poklonstva. Vidjeti kod: II. Mos. 20, i V. Mos. 5. što korenspondira sa idejom tewhida u jednostavnom izricanju: "Nema boga do Allaha!", kao i u prvom ajetu 112. sure "AL-Ihlas": Reci: "On je Allah - Jedan!"

¹⁴ Seyyed Hossein NASR, *Tradicionalni islam u modernom svijetu. Esej: Šta Islam ima ponuditi modernom svijetu?*, Sarajevo 1994., str. 297-304.

last century and on as individuals and groups which enjoyed in the possibility of making good earnings and consuming the goods and liberties unthinkable in the countries of their origin. Second generation learned the language of the respective hosting country and began integrating but also returning to their Muslim roots and religiosity in their new environment. During this phase Muslims in Europe and their Christian partners discovered that their knowledge about each other came from official books of their respective culture, not from personal encounter, and that such information were often one-sided and prejudiced. Nowadays Muslims in European countries are in a phase of organizing their multi-ethnic communities thanks to their imams as well as to houses of prayer and cultural institutions. They use their own principle of *idtihad* or flexibility in applying their *sheria* prescriptions but without neglecting the fundamentals of their faith. They expect more understanding and acceptance regarding their needs for special food, for options of Muslim girls and women in their head-dress in public schools and state institutions, for Muslim religious instruction in public elementary and high schools. Besides, Muslims in European countries keep opening their institutions for their youngsters and especially for drug addicts and they would like a more open and stable access to their believers in hospitals and in prisons. The author welcomes the image of world Islam as it is presented by Hans Küng in his new book *Der Islam. Geschichte, Gegenwart, Zukunft* but also some of his well minded proposals. With Hans Küng he believes that Christian and Muslim belief into one God is enough important to be the foundation of an authentic dialogue and mutual trust.